

NILS RÖHNE:

Jämtland – länet i centrum

I vår serie om olika landsändar skriver chefredaktör Nils Röhne, Östersunds-Posten, om Jämtland. Man har lyckats hejda den stora utflyttningen under 50- och 60-talen och förmått utveckla redan existerande företag och fått andra att flytta in i länet. Tillsammans med de stora satsningarna på turism och jordbruk har detta inneburit att länet blivit attraktivt och man ser ljus på framtiden.

Är Jämtlands län en bortglömd landsända? Utgör systerprovinserna Jämtland och Härjedalen – som det hette förr – vita fläckar på den svenska kartan? Kanske igår – men knappast i dag. Mitt i den svenska kartan har vi legat över 300 år vid det här laget – dessförinnan låg vi som bekant mitt i den norska kartan i minst 600 år. – Närmare mittpunkten i kungariket Sverige kan ingen länshuvudort ligga än Östersund.

Lite fler positionsangivelser; klimatologiskt ligger vi nära fjällvädret – vi har långa vintrar och svala somrar, vilket inte hindrar att vi kan segla på Storsjön samtidigt som vi kan åka skidor utför i junisol på Åreskutans baksida. Botaniskt har vi en fjällflora som står som vackrast i juni/juli. Vi har nästan lika många orkidéer att titta på och beundra som på Gotland – nornan, guckuskon, skogsfrun och andra skönheter har sina växtplatser runt Storsjön på de kalkrika markerna. En zoologisk angivelse: vi har landets björnrikaste kommun – Strömsund, vi har myskoxar i Härjedalen, vi har fler älgar än andra – och större – och vi har också proportionerligt fler älgjägare än andra landsändar. Vi har älgar både i jämtlandsvapnet och i östersundsvapnet. Under älgjakten står Jämtland/Härjedalen stilla till hitlokaliserade och nyetablerade platschefers stora förtrivlan. Men efter ett par år här i länet åker de själva ut och jagar älg.

Befolkningsutvecklingen och industrin

Allvarligt talat var länet bortglömt under en svart period, då det mesta gick bakåt. På 20 år – 1950-1970 – försvann mer än 20 000

människor i de allra aktivaste åldrarna söderut och med statliga biljetter och bidrag. Huvudanledningen var den rationaliseringsvåg som gick över Jämtlands läns basnäringar, jord- och skogsbruket.

Det satt hårt åt att få statsmakter, näringslivet och de politiska partierna att inse att det krävdes en satsning i andra riktningen. Efter en period av ganska bedövande pessimism i länet för de allt mera stigande minussiffrorna varje år vid folkräkningarna – svartast verkade det i slutet av 50-talet – övergick jämtar och härjedalingar på alla nivåer att sätta emot. Så småningom gav det resultat. Med hjälp av en annan, delvis förändrad statlig politik, och en delvis ändrad inställning till lokalisering bland vårt lands näringslivstoppar, öppnade flera av våra stora företag fabriker och filialer även i Jämtlands län, främst i Östersund. LM, Fagersta, Partner, Sandvik m fl. Det ledde till att vi fick värdefull industriell miljö etablerad även i Jämtland – det fanns litet av den tidigare. Så sent som i slutet på 50-talet förekom det inlägg i Östersunds stadsfullmäktige som gick ut på att någon industri skulle det verkligen inte ligga i stan. Den kunde sprida rök och elände.

Det har beräknats att under tioårsperioden 1965–1975 tillkom cirka 3 000 arbetstillfällen i samband med lokaliseringspolitiska åtgärder, bidrag, lån m m. Under åren 1965–1976 minskade dock samtidigt antalet aktiva jordbrukare med 5 000 och i skogen blev det 2 600 färre jobb. Så visst finns problematiken kvar.

Men, befolkningsavtappningen har hejdat, och det har sedan ett par år tillbaka

förekommit en svag befolkningsökning. Den nuvarande lågkonjunkturen har inte slagit hårdast här i Jämtland, men även här har industrin fått känna på. Partner har minskat drastiskt, LM har tvingats avbryta sin expansion och använt sig av anställningsstopp och sk naturlig avgång för att ta några exempel.

Förutom att nylokaliseringar bidrog till en vändning av utvecklingen så är det dock de stora ansträngningar, som gjorts inom det "egna" näringslivet, som fått trenden att vända. De företagare som funnits och finns här i Jämtland har utvidgat, kanske inte dramatiskt men stadigt. Även om vi fortfarande har flera jordbruks- och skogsbrukssysselsatta människor jämfört med riksproportionerna, så ökar stadigt industrisidan.

Ett bekymmer för ett fd utflyttningslän är helt naturligt den snedvridna befolkningspyramid som uppstår när aktiva åldrar år efter år bara försvinner. Jämtlands län tillhör de län i landet som proportionerligt har flest åldringar.

Detta fenomen utgör ett mycket stort kommunalekonomiskt problem och utgör också ett hinder för en expansion i de sju jämtkommunerna, Östersund undantaget. Östersund är i dag det centrum som behövs. Fortsättningen av utvecklingen måste komma främst i de andra kommunerna om länet skall överleva. Bortser vi från den envisa lågkonjunkturen, sätter man ute i dessa kommuner sin tilltro till att de nya åtgärder, som nu signalerats av den nya regeringen, bl a åtgärds paketet för små och medelstora företag, kommer att betyda mycket för ett län av Jämtlands struktur. Paketet är också utformat av en jämte, industriminister Nils G Ås-

ling, och det lär inte vara någon överdrift att påstå att hans erfarenheter från sitt hemlän satt sina väsentliga spår i den nya småföretagarpolitiken.

Men finns det då människor ute i bygderna för en expansion? Jo, det finns det, och prognoserna talar för att det måste skapas nya arbetstillfällen i tusental. Dessutom har det visat sig att det finns en stor, ofta välutbildad, reserv av jämtar och härjedalingar ute i landet som är beredda att flytta hem – om de erbjuds ett arbete som motsvarar deras kvalifikationer. Påfallande är att de industrier, institutioner eller myndigheter som sökt specialister sällan haft några svårigheter att få sådana. Ofta i form av återvändande jämtar eller härjedalingar.

Ny sysselsättning krävs, inte minst därför att en ny våg av rationalisering förefaller sannolik i skogen. Det senaste året har det arbetats på ett projekt som skulle ge nya arbetstillfällen genom en betydligt ökad förädling av skog inom länet. I Jämtland bearbetas bara en liten, liten del av råvaran. Det börjar dock bli en ny grund att stå på; hustillverkning – inte minst timmerhus – limträ, snickerier, sågverk med specialiteter, spånplattor är träförädling som vuxit fram i länet och som är utbyggbar.

Jordbruket

Det är även dags att ta itu med en offensivare jordbrukspolitik i länet. Det finns nu ett nyligen framtaget material om möjligheterna att vända trenden. Alltså till en ökad sysselsättning inom jordbruket; en kraftigt ökad mjölkproduktion, ytterligare slakt-

djursuppfödning, grönsaker och bärödling ligger inom det möjligas gräns.

Det är nämligen så – om någon glömt sin skolbok i geografi – att det är bördigt i Skåne, på Gotland, på östgötaslätten, i storsjöbygden och i Tornedalen.

Tilltron till jordbruket är också stor inom lantbrukskooperationen. I Östersund satsar man just nu 50–100 miljoner på olika nya produktionsställen, främst då på det stora östersundsmejeriet, ett av landets största, med bla ost och messmör som specialiteter. För att få fram en så slagkraftig producentkooperation som möjligt har för övrigt de jämtska och härjedalska bönderna tillsammans med grannbönder i Medelpad och Hälsingland gått samman i landets enda branschblandade producentförening, Nedre Norrlands Producentförening (NNP), som blivit en stabil organisation, inte minst för en fortsatt jordbruksindustriell förädling. Ett akut problem: det är för många dödsbon som äger åkermark som ingen brukar. Ägarna kommer upp någon vecka från Stockholm på sommaren och tittar på ägorerna och säger: – Va' skönt och vackert det är ändå, här hemma i Jämtland ...

Turismen

De återvändande dödsbodelägarna bor då i någon av de 80 000 turistbäddar som finns i länet – turismen har i vårt län en ställning som den knappast har i någon av landets övriga delar. Den ställningen beror givetvis på att vi har två säsonger, vinter och sommar, och inom vissa områden i Jämtland och Härjedalen hyrs stugor ut 30–35 veckor av årets

Positionen beror naturligtvis också på att Härjedalen och Jämtland är det närmaste större sammanhängande fjällområde, som finns att tillgå i landet, och att vi var tidigt ute med turism. Om inte vi betraktar Magnus Eriksson med sin Blanche av Namur – som reste till Frösön för att hålla sig borta från digerdöden – som de första turisterna, så kan vi notera att det i mitten på 1700-talet fanns viss kurortsverksamhet i Jämtland.

Turismen och olika fritidsaktiviteter spelar alltså stor roll för länet. Av de 80 000 bäddarna kommer 30 000 på turisthotell, semesterbyar, camping, privatlogi och vandrarhem, medan 50 000 finns i fritidshus ägda av utomlänbor. Totalt används bäddarna till 5,3 miljoner övernattningsnätter och bruttoomsättningen uppgår till grovt räknat 300 miljoner.

Det satsas mycket stora pengar i turism och fritid i länet sedan några år tillbaka och enligt planerna de närmaste åren framåt. Här om året gjordes en sammanställning av planerade projekt i länet för en miljard under en tioårsperiod.

I Härjedalen har det rent av varit fråga om en sk överhettning mitt under lågkonjunkturen. I Härjedalen – landskapet som numera är en kommun med 13 000 innevånare – investerades det 150 miljoner i fritidshus förra året.

I Åre investeras det också mycket pengar för närvarande. Där har staten bidragit kraftigt i det sk Åre-projektet, som tillkom efter en statlig utredning, som i sin tur tillkom som "tröst" för jämtarna när herr Sträng och co sa nej till vinter-OS till Östersund och Åre 1976. Nu kanske det blir de "tröstsatsningar-

na" som ligger som en grund för eventuella framtida OS-tävlingar i utförsåkning, om Internationella olympiska kommittén säger ja till den svenska "decentraliserade" ansökan om vinterspelen 1984 – med två jämtska kommuner som medsökande, Åre och Ragunda.

Åre-investeringen ligger främst i en kabinbana – som kostade närmare 70 miljoner – nya liftar – hela system efter mellaneuropeiskt mönster – stugby, vägar, reningsverk osv.

Den våldsamma fritidshusbyggenskapen i de känsliga fjällområdena innebär självklart svåra problem och styrningsfrågorna aktualiseras. Det finns en klart uttalad oro över naturresurserna. Vi får inte sälja ut och exploatera allt det vi har att bjuda på av vederkvickelse, natur, skönhetsvyer, vattendrag, fiske osv. En fråga som ställs är, hur skall investeringarna i fritidshus kunna användas bättre än nu? Kan fritidshusägaren lockas att upplåta sitt fritidshus även åt andra? Med en morot à la större skattefrihet än nu vid uthyrning? Eller med skattepiskan: dvs hot om högre fastighetsskatt om stugan inte hyrs ut?

Intressanta nya inslag är att flera företag börjat bygga stugbyar där man säljer delar av säsongen till hugade spekulanter på fritidshus. I priset ingår då även viss central service och skötsel. Det är märkligt att inte detta system kommit förut i Sverige, flitigt använt som det är i flera utländska turistländer.

Att oron över "råvaran" – vår jämtska och härjedalska natur ökat inom många kretsar de senaste åren står klart. Ett par exempel:

inom länsstyrelsen har man tex uttryckt tveksamhet över att den nuvarande Helagsstationen, mitt inne i ett mycket använt men också mycket känsligt orört fjällområde, önskas utbytt mot en större anläggning. Alltför stor enligt länsstyrelsen, en anläggning som innebär en ren hotellrörelse inne i fjällområdet.

Eller att man börjat på allvar diskutera att organisera upp tältandet i fjället för de vandrande fjällbesökarna. Inom speciella tältplatser. På fjället. Det låter skrämmande!

Förbindelserna med Norge

Visst är turismen och fritidsaktiviteterna något som hör till länets framtid. Ska sanningen fram har vi ytterligare ett framtidsprojekt och det är Norge.

Relationerna med Trøndelagen har alltid varit livliga – men de håller på att värmas upp ytterligare. I varje fall jobbas det hårt

från jämtlandshållet för bättre förbindelser – vi vill tex ha den av en nordisk ämbetsmannautredning kartlagda flyglinjen Trondheim–Östersund, vi vill ha den likaledes föreslagna förenklade och förbättrade godstaxan mellan havet och Jämtland på järnvägen, liksom förenklade rutiner för lastbilstrafiken på mellanriksvägen E 75. Allt för en intensifierad handels- och industriförbindelse med det alltmera expanderande Trondheim och Trøndelagen. Jodå, vi är medvetna om att rakt utanför oss utmed tröndernas kust skall det bli ett av Norges största oljefält.

Det finns redan i dag konkreta exempel på ökade aktiviteter. Norska företag har sökt sig till Järpen i Västjämtland med industrilokalisering liksom till Strömsund. Redan i dag levererar vi skogsvara till norska massa- och pappersfabriker vid kusten från tidigare sk 0-områden i västra och norra Jämtland. Med samma bilar tar vi hem olja.